

Filozofické dedičstvo mysliteľa z Königsbergu obsahuje množstvo inšpiratívnych podnetov pre ďalšie relevantné rozpracovanie. Medzi nich patrí aj problém spoločnosti, spoločenských kategórií a javov. Publikácia rekonštrukčným spôsobom realizuje dejinnofilozofické i systematické skúmanie sociálnej filozofie I. Kanta, kde ako kľúčové vyznievajú jeho tzv. Malé spisy, v ktorých okrem iného predstavuje pojem „nedružná družnosť“. Zároveň podnecuje k úvahám o problémoch, ktorých reflexia prináleží sociálnej filozofii ako takej, za všetky spomeňme spravodlivosť, slobodu, spoločenský poriadok. V originálnom spôsobe uvažovania nad „sociálnom“ vystupuje do popredia Kantov projekt občianskej spoločnosti, úvahy o svetoobčianstve a v neposlednom rade analýza človeka v jeho sociálnej perspektíve.

ISBN 978-80-557-1333-5

SOCIÁLNA FILOZOFIA I. KANTA - MAREK STACHOŇ

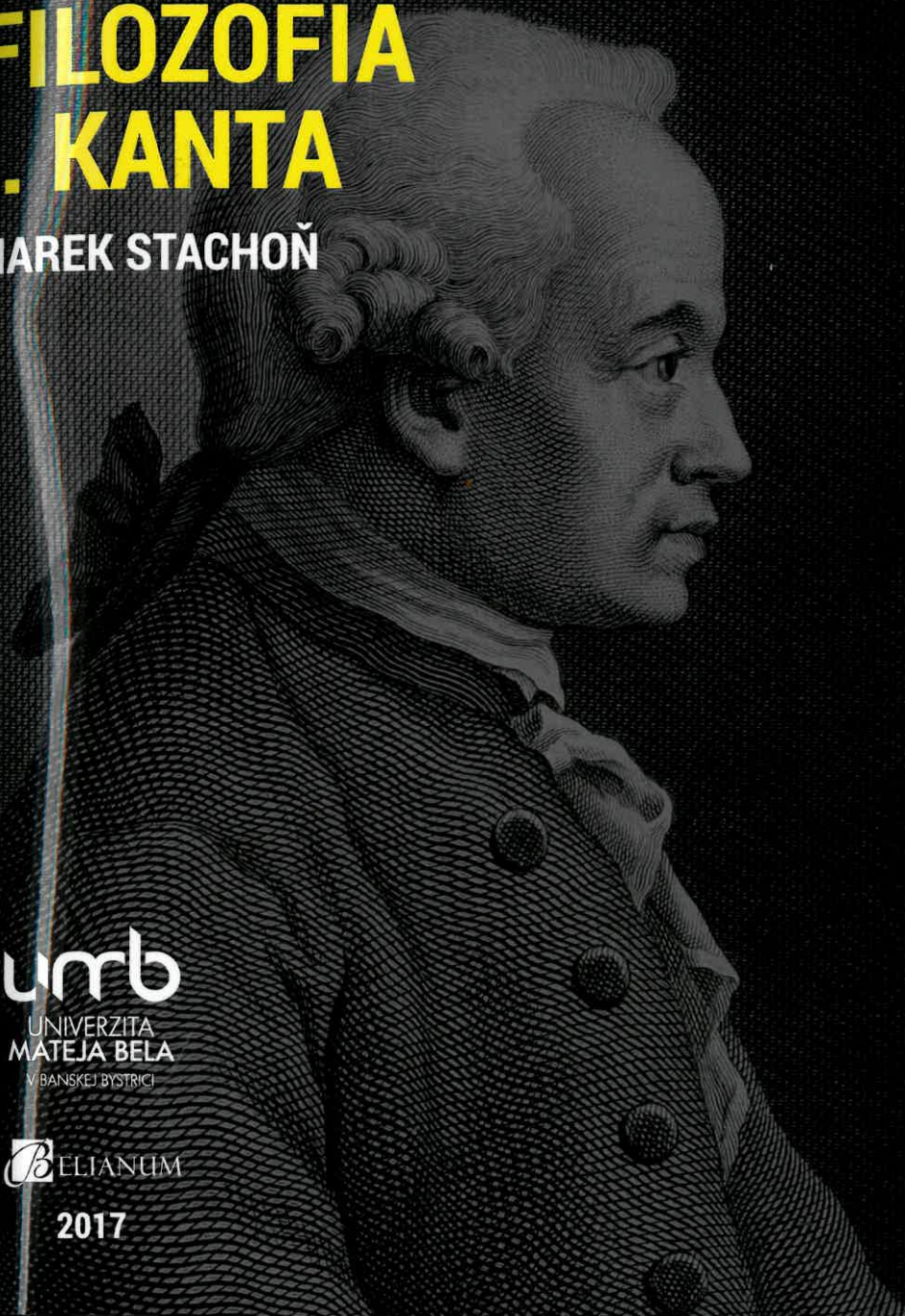
SOCIÁLNA FILOZOFIA I. KANTA

MAREK STACHOŇ

umb
UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

BELIANUM

2017

MAREK STACHOŇ
SOCIÁLNA FILOZOFIA I. KANTA

 ELIANUM

2017

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

SOCIÁLNA FILOZOFIA I. KANTA

Autor:	PhDr. Marek Stachoň, PhD.
Recenzenti:	Prof. PhDr. Ľubomír Belás, CSc. Prof. PhDr. Eugen Andreanský, PhD.
Vedecký redaktor:	Prof. PhDr. Ján Šlosiar, CSc.
Návrh obálky a zalomenie:	Žaneta Murgašová
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Za jazykovú úpravu textu zodpovedá autor.

© **Marek Stachoň**

Všetky práva vyhradené. Túto publikáciu alebo jej časť nie je možné reprodukovat
a ukladať do informačných systémov bez súhlasu majiteľa práv.

Belianum
Banská Bystrica 2017

ISBN 978-80-557-1333-5

OBSAH

ÚVOD	7
1. SOCIÁLNA FILOZOFIA A KANT	12
1.1 „Sociálno“ ako Kantov problém	12
1.2 Novoveká sociálna filozofia, Kant a súčasnosť.....	15
1.3 Kantova otázka: Čo je človek?.....	23
2. KANT AKO SOCIÁLNY MYSLITEĽ	29
2.1 Predpoklady a východiská Kantovej sociálnej filozofie.....	29
2.2 Od filozofie dejín k sociálnej filozofii Kanta	45
2.3 Sociálny rozmer Kantovej etiky.....	59
3. KANTOVA OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ	77
3.1 Od núdze k právu a politike	77
3.2 Princípy občianskej spoločnosti.....	104
4. CESTA K SVETOOBČIANSTVU	120
ZHRNUTIE	147
SUMMARY	152
ZUSAMMENFASSUNG	157
Literatúra.....	163
Menný register	170
Vecný register	174

ÚVOD

Novoveká filozofia reaguje na mnohé aspekty života, ktoré sa do daného obdobia neprejavovali. Na základe toho máme možnosť rozvinúť naše filozofické poznávanie do úplne nových kontextov. V tomto smere sa jednou z najväčších inšpirácií javí filozofický odkaz Immanuela Kanta. Cez jeho filozofiu analyzujeme dianie, ktoré sa týka každého človeka, a ktoré určuje náš životný priestor, vzťahy, inštitúcie i spoločenský vývoj. Ide o problematiku sociálnej filozofie. Chceme bližšie spoznať fenomény a ich príčiny, ktoré nám prináša tento typ filozofickej reflexie, ale zároveň aj hľadať možnosti plnohodnotne sa realizovať v spoločnosti ako národnej, tak svetovej. Kant patrí ku géniom, ktorí svojim intelektom ponúkli brilantné myšlienky, z ktorých sa dá čerpať bez ohľadu na módnosť, trendy, ideológiu, náboženstvo či dejinné udalosti. Takýchto mysliteľov skutočne nie je veľa. Kantova filozofia sa navyše vyznačuje systematickosťou, komplexnosťou a argumentačnou precíznosťou. Je pravdou, že s Kantom môžeme, ale i nemusíme súhlasiť, ale nedá sa nereagovať na jeho filozofiu. Domnievame sa, že systém Kantovej epistemológie je jasne predložený a že Kant ho dopovedal. Čo však absentuje u Kanta (alebo čo by sa očakávalo) je štvrtá kritika, ktorá by niesla názov *Kritika dejinného rozumu* alebo *Kritika politického rozumu*, ktorej konštrukt je však cez *malé spisy* jasne naznačený. Z tohto hľadiska je potrebné vnímať charakter tejto práce, ako aj jej spôsoby analýz a celkovú metodológiu. V práci je dôležitá aj axiomatická štruktúra pojmov Kantovej filozofie, bez ktorej nie je možné pochopiť význam jednotlivých sociálnofilozofických myšlienok. Dnes je už jasné, že v súvislosti s Kantom sa nedocenili *spisy*, vďaka ktorým sa Kant nepozná iba ako noetik, etik, ale aj ako filozof dejín či politický filozof. Pri pozornom skúmaní Kantovho diela tak vystupujú na povrch sociálnofilozofické problémy. Zámerom práce je dokázať, že Kant je aj sociálnym filozofom riešiacim najpálčivejšie problémy ľudskej spoločnosti, ktoré i dnes nijako neochabujú v podnecovaní nášho myslenia a túžby poznať veci, svet, v tomto prípade

človeka a fungovanie ľudskej spoločnosti. Monografia *Sociálna filozofia I. Kanta* tak predstavuje dejinnofilozofickú rekonštrukciu sociálnofilozofického učenia Kanta, ako aj jej systematické bádanie. Pripája sa k najnovším trendom výskumu učenia nemeckého mysliteľa vo svete, ktoré analyzujú najpálčivejšie fenomény našej modernej doby a spoločnosti.

V tomto smere sa H. Rickert vyjadril: „Už vo svojich formuláciách kategorického imperatívu, ktoré môžu byť z istého hľadiska neúplné, vystupuje zreteľne na povrch sociálny moment a otvára sa tendencia k uznaniu vlastných sociálnych hodnôt. **Pochopiteľne, sociálny princíp Kant neformuloval vyslovene. Ostáva u neho neodkrytý.** Predsa táto skutočnosť nie je v našej súvislosti rozhodujúca. Závisí od toho, k akým dôsledkom skutočne smeruje základný etický princíp Kanta, len čo sa premyslí dokonca“ (Rickert, 1924, s. 173-174). Problém pretrvávajúceho bytia sa tak nemôže uzatvoriť do súkromnej oblasti vnímania skutočnosti a musí nájsť svoje zdôvodnenie vo vonkajšom, teda sociálnom svete. Kant si je vedomý toho, že keď si chce zodpovedať otázku hodnoty a zmyslu konania, musí ju vzťahovať k najširšiemu možnému predikátu. Tým predikátom sú dejiny a kvôli relevantnému zodpovedaniu ich zmyslu reflektuje Kant človeka ako takého, potom jeho konanie, interakcie ľudí vo všeobecnosti a mechanizmy, ktoré spoločnosť utvárajú. Z tohto konštatovania budeme vychádzať. Cieľom práce bude odkryť tento sociálny princíp v Kantovej filozofii a pokúsiť sa odkryť stavbu Kantovej sociálnej filozofie ako celku. Za sociálnofilozofickým myslením Kanta stojí jasne kategorický imperatív ako rámec koordinovania sociálnych vzťahov. Sledujúc dejinnú diskusiu k tomuto problému, F. Mehring poukazuje na postreh H. Cohena spočívajúci v tom, že minimálne **formulácia kategorického imperatívu**, kde ľudstvo nám má byť účelom a nie prostriedkom, má okrem morálneho aj **sociálny náboj**. Súhlasí s tým i K. Vorländer, no jeho presvedčenie koriguje A. Ruge v *Hallische Jahrbücher*. Ten v Kantovej formulácii kategorického imperatívu vidí požiadavku ústavy pre ľud a vetu

chápe ako učenie o politickej slobode, ktorá sa aplikuje na štát, čo v konečnom dôsledku znamená rozumnú pôsobnosť vlády, vyvoláva ju, podporuje a napomáha **samostatnej činnosti občanov** (Mehring, 1978). Navyše spis *K večnému mieru* z roku 1795 označil Vorländer ako Kantov *politický testament*. Etické nám tak implikuje u Kanta sociálne. Inak povedané, Rickertom spomínaný sociálny princíp je rozvíjaný najmä v Kantovej etike a vo filozofii dejín. Už zo samotnej formulácie *kategorického imperatívu* – ak máme na zreteli jej kontext – vyplýva i určitá *obsahová konkretizácia* jeho nárokov. Možno povedať, že Kantov imperatív orientujúci ľudí na činnosť a *družnosť* (Narskij, 1976) prisudzuje predikát *morálnosti* predovšetkým takej činnosti, ktorá sa uskutočňuje so stálym *ohľadom* na jej *sociálne dôsledky* a *všeobecné blaho* spoločnosti. Uvedenú skutočnosť je potrebné vidieť v širšom rámci formujúcej sa *občianskej spoločnosti* a jej sociálnoekonomického a napokon i právneho usporiadania.

Malé spisy dotvárajú jasnejší obraz toho, o čo Kantovi išlo v celej jeho kritickej, ale aj predkritickej tvorbe. V tejto rekonštrukcii budeme vychádzať z Kantovej filozofie dejín a Kantovej etiky, v ktorých sú obsiahnuté sociálnofilozofické myšlienky, ktoré praktickú filozofiu smerujú k skúmaniu človeka, spoločnosti, práva, politiky.

O predmete sociálnej filozofie sa aj dnes stále živo diskutuje, a preto aj dostupná literatúra obsahuje rôzne aspekty a stanoviská k tomuto problému. Pri sociálnofilozofických názoroch nemeckého mysliteľa súčasní historici a systematici filozofie odкрývajú viaceré východiská, naznačujú momenty možného vyvodzovania sociálnofilozofických záverov, avšak ucelenú teóriu či výklad nemáme. Dá sa ale pracovať s mnohými štúdiami, respektíve článkami, ktoré nahliadajú, či narážajú na tento problém v rámci rôznych skúmaní (hlavne dejinno-filozofických, etických a politických).

Okrem spracovania témy tejto práce vyvstáva aj potreba pracovať s kantovskými pojmami, hlavne pojmami praktickej filozofie, nakoľko súčasné analýzy často uvádzajú Kantove sociálnofilozofické tézy v nesprávnom kontexte a pod tlakom dnešných vývojových trendov. Ako príklad môžeme uviesť to, že sa Kantove úvahy o dejinách a spoločnosti spájajú so vznikom Európskej únie a podobne. **Skúmanie Kantovej sociálnej filozofie sa neobmedzuje iba na jeho „malé spisy“, pretože sa ukazuje, že sociálna filozofia je rozptýlená v celej jeho tvorbe.** Pracovať musíme s Kantovou filozofiou dejín, antropológiou, etikou a filozofiou práva. Fundamentálnym problémom je otázka teleológie, bez ktorej nie je u Kanta možné o ľudstve uvažovať. Vo všetkých týchto skúmaníach je potrebné nájsť sociálnofilozofické myšlienky, predstaviť ich kompaktne s cieľom objasniť tie, ktoré hovoria o pravidelnosti, štruktúre a kauzalite dejov, teda o samotnej podstate a smerovaní spoločnosti.

Ťažkosti sociálnej filozofie môžeme vnímať všeobecne v snahe o určenie a zakotvenie tých najhlbších princípov spoločenského diania, resp. vnímať ich ako opis či charakteristiku ľudského bytia. Ch. A. Ellwood ju v rámci filozofie pokladá za najvzrušujúcejšiu oblasť, ktorá má navyše blízko k ľudským záležitostiam (Ellwood, 1969). Otázky týkajúce sa predmetu sociálnej filozofie sú stále aktuálne a štúdium Kantovej filozofie by ju mohlo pomôcť ich objasniť. Viaceré hľadiská idú až do istej sebaabsolutizácie v rámci praktických filozofických disciplín. Dokonca niektoré z nich boli pokusmi o prekonanie filozofie dejín, či prekonanie filozofie vôbec. **Sociálna filozofia predstavuje praktickú filozofiu.** Svoje oživenie, či posun vpred, zaznamenáva hlavne v súvislosti s bohatým a konštruktívnym novovekým pojmovým i metodologickým prostredím a dejinnými podnetmi, ktoré v sebe skrývajú mnoho zmien oproti predchádzajúcim spôsobom života človeka a spoločnosti. Sú to odveké filozofické podnety, ktoré až v samotnej ľudskej skúsenosti dostávajú obsahovú náplň a význam. Na základe týchto skutočností formulujeme obsah kapitol.

V prvej kapitole *Sociálna filozofia a Kant* poukážeme na problém s charakterizovaním jadra sociálnej filozofie prostredníctvom pojmu „sociálno“ a na prepojenie tohto jadra s Kantovou filozofiou. Uvedieme kontext novovekej filozofie a jej vplyv na Kanta i Kantovo miesto v nej. Predstavíme význam Kantovej filozofie v súčasných úvahách sociálnej filozofie. V tejto kapitole riešime tiež Kantovu kľúčovú otázku „Čo je človek?“, ktorej zodpovedanie súvisí s jeho sociálnou filozofiou.

V druhej kapitole *Kant ako sociálny mysliteľ* poukážeme na predpoklady a východiská iniciujúce a formujúce jeho sociálnu filozofiu, rozeanalyzujeme Kantovu filozofiu dejín so zreteľom na relevantné východiská sociálnej filozofie, kde filozofia dejín je súčasťou jeho uvažovania nad človekom, spoločnosťou a zmyslom ich fungovania. Ďalej zanalyzujeme povahu sociálnofilozofických myšlienok Kanta v jeho etike. Ukazuje sa, že problém morálky u Kanta má podstatný spoločenský kontext.

Tretia kapitola nazvaná *Kantova občianska spoločnosť* bude predstavením dôvodov vzniku spoločnosti a organizovania sa v nej, princípov idey občianskej spoločnosti ako konštitutívnej idey Kantovej sociálnej filozofie. Poukážeme na sociálnofilozofické pozadie a charakter Kantovej filozofie práva a politiky. Bližšie sa pozrieme na fenomény, ktoré zakladajú, udržujú a formujú i narúšajú občiansku spoločnosť. Objasníme jej fungovanie, štruktúru, určenie a význam pre človeka a ľudský rod.

Štvrtá kapitola *Cesta k svetoobčianstvu* bude obsahovať analýzy fenoménu svetoobčianstva, ktoré sa orientuje na riešenie vzťahov na medzinárodnej úrovni, ale aj na miesto jednotlivca na Zemi, jeho práva a povinnosti. Ďalej sa v kapitole riešia možnosti rozvíjania sa štátov, tvorba svetoobčianskych podmienok života a vytváranie globálneho morálneho celku.

ako na svetoobčana a podľa toho sa aj správať“ (Bosáková, 2011, s. 147). Požaduje sa – a tu sa Kant skutočne javí ako filozof osvietenstva – morálne formovanie sa človeka, rozvíjanie morálno-praktickej spôsobilosti usudzovania vďaka výchove a vzdelávaniu (v širokom zmysle) (Bildung), aby boli z mechanických dejín prírody skonštruované dynamické kultúrne dejiny, predznačenie ktorých treba v podstate **transcendentálne dedukovať z kategorického imperatívu**“ (Reitemayer, 2007, s. 382). Kategorický imperatív je jedinou relevantnou normou sociálneho organizovania ľudí bez vyčleňovania sa na základe kultúrnej identity, ktorú má každý človek, lebo presúva svoj význam aj do empirického sveta a k jeho usporiadaniu, keď v *Základoch metafyziky mravov* Kant tento imperatív transformuje do podoby: „konaj tak, aby si ľudstvo tak vo svojej osobe, ako aj v osobe každého druhého, používal vždy zároveň ako účel, a nikdy nie iba ako prostriedok“ (Kant, 2004a, s. 57) a následne hovorí o zachovaní ľudstva, teda o ľudských právach. L. Belás vo svojej publikácii *Dejiny a politika* vidí svetoobčianstvo založené na dvoch faktoroch: „na ľudských právach a kultúrnom pluralizme. K tomu možno doložiť aj pluralizmus politický. Ukazuje sa, že Kantov projekt filozoficky písaných všeobecných dejín takúto víziu konceptu právom sa riadiacej ozajstnej politiky skutočne obsahuje. Pretože každá politika sa musí skloniť pred právom ľudu... Takto možno formulovať **Kantov kategorický politický imperatív** (Belás, 2006a, s. 90). Od tohto momentu sa odrážajú Kantove politicko-filozofické úvahy. Je potrebné zamerať sa na medzikultúrny dialóg – diskurz, ktorý bude mať na zreteli hodnotu človeka ako autentickej a autonómnej bytosti prináležiacej k istej spoločenskej organizácii a rešpektovať dejinné vedomie a vôľu takých spoločností. Ukazuje sa, a viacerí súčasní teoretici si uvedomujú, že súčasná filozofická kritika sa ozaj zameriava na inovatívny potenciál spoločnosti a jej metamorfózy.

ZHRNUTIE

Monografia *Sociálna filozofia I. Kanta* predstavuje analýzu filozofie I. Kanta, hlavne praktickej filozofie, kde s osobitným zreteľom na jeho filozofiu dejín a morálnu teóriu sa odhaľuje jeho sociálna filozofia, ktorej poznatkysmesa pokúsili v práci syntetizovať a systematizovať. Ide o koncepciu, ktorá nám ponúka reflexie a podnety nadčasového charakteru. Je schopná prehodnocovať, zdôvodňovať náš život a konanie spoločnosti ako celku. Kantova kritická filozofia a jeho sociálna filozofia sú prítomné už v predkritickom období a sprevádzajú jeho tvorbu až do konca. Nastoľuje sociálnu problematiku prechodom od jednotlivca, ktorému sa toľko venoval vo svojej etike, k spoločenstvu a vychádza opäť z kategorického imperatívu, v ktorom spočíva normativita jeho sociálnej filozofie, ale zároveň analyzuje pôsobenie spoločnosti na jednotlivca. Kantova sociálna filozofia je nadčasová vďaka kvalitám apriórneho zdôvodnenia tejto spoločenskej normativity, odkrývaní účelu dejín a spoločenských procesov a vďaka ideovému vystuženiu, ktorého základ tvoria idey regulatívneho charakteru. Vyhýba sa tak tendenčnosti a experimentovaniu s deskriptívnymi faktami, čo pre sociálnofilozofické poznanie môže byť deformujúce. Opatrne pristupuje k miestu individua v spoločnosti, nakoľko svojimi predošlými analýzami zisťuje, že aj keď je človek vo všeobecnosti pánom tejto Zeme, predsa je potrebné jeho prejavy krotiť, formovať a usmerňovať. Naráža na problém antagonizmu – nedružnej družnosti – ako na základné definovanie uspokojenia človeka v spoločnosti a zároveň v tom vidí príležitosť pre osobný potenciál a angažovanosť sa pre veci verejné či spoločné. Na druhej strane odhaľuje premeny (prispôsobovanie, zušľachťovanie, moralizovanie) jednotlivca na základe sociálneho pôsobenia.

Königsbergský mysliteľ hovorí o pláne prírody, ktorý je nespochybniteľný a je súčasťou pevnej teleologickej konštrukcie vo filozofii dejín, kde Kant prezentuje prírodu ako to, čo dalo impulz

našej sociabilite. Uvažuje o spoločnosti podobne ako o dejinách, všima si minulosť, vyvodzuje skutočnosti a uvažuje o zmysle organizovania sa ľudí a jeho ďalšom vývine. Ide o živé kritické spoločenské videnie života súčasných i budúcich generácií. Vychádza zo základnej potreby vážiť si človeka a tým smeruje svoju sociálnu filozofiu na požiadavku obnovenia práv ľudstva. Osobitne sa venuje potrebe jednak zaistenia ochrany ľudí vo všeobecnosti a tiež ich základným spoločenským právam (požiadavkám), ktoré spočívajú v práve, ekonomike a politike. Tým, čo človeka privádza do spoločnosti, je núdza, ktorá ho doslova núti spolčovať sa s inými ľuďmi za istým účelom. Tieto účely môžu byť rôzne, môžu pochádzať z rôznych náklonností, ktoré sa navzájom líšia, preto sa Kant zameriava na zabezpečenie právneho rámca, ktorý má vymedziť pôsobenie a legitímnosť týchto rôznych jednotlivých nárokov. Problémom sa stáva vedenie dobrého a činorodého života, v ktorom dochádza k sebauskutočneniu človeka. Kant hľadá príčiny, ktoré by zamedzovali rozvoju jednotlivca, rozvoju prinášajúcemu do spoločnosti pozitívny vývoj a pokrok a preto sa zasadzuje za aktívne modelovanie sociálnej reality a predstavuje ideu tzv. *politického spoločenstva*, spoločenstva občanov angažujúcich sa vo veciach verejných. V priestore problematiky práva a politiky sa vynára niekoľko osobitých sociálnofilozofických výsledkov k problémom, akým je problém spravodlivosti, ktorý pokladá za prioritný princíp právnej občianskej spoločnosti a problém sociálneho poriadku. Kant je presvedčený, že na prvom mieste ide o právo. V tomto smere odhaľuje jeho apriórne základy. Kant špecificky definuje stav prírodný a spoločenský a definuje ho vo svojej práci *Metafyzika mravov*. Na konci ľudského sociálneho organizovania sa očakáva úplne spravodlivé občianske zriadenie a vznik morálneho celku, ktorý opisuje v diele *Náboženstvo v medziach číreho rozumu*. Vznik štátu je ako záležitosťou tak dejinnou, ako aj sociálnou. Celou Kantovou sociálnou filozofiou sa ťahne pojem zákona a povinnosti, ktorý sa vzťahuje k vonkajšiemu pôsobeniu individua, a tiež k vlastnému sociálnemu sebauvedomeniu. Kant uvažuje

o spoločnosti, ktorá môže fungovať iba za jasných právnych noriem formovaných na úrovni národnej, štátnej a svetoobčianskej, a ktorá stojí na vrchole ľudských dejín. Vždy ide o človeka ako obyvateľa tejto planéty. Predpokladá vstup rozumových aktivít do vytvárania spoločenských noriem, avšak v rámci sociálnej interakcie môže okrem nutnej povinnosti vystupovať do popredia aj *dobrá vôľa*, ktorá dokáže rozvíjať dobré vzťahy. Kant hovorí o pokroku, o vytváraní kultúry a o spoločenských cieľoch, ktoré často ostávajú na úrovni regulatívnej idey, nakoľko si nutne vyžadujú enormne dlhý časový úsek a vycvičenú skúsenosť. Uspôsobovanie individuí môže mať rôzne variácie, ktoré Kant nekonkretizuje, ale kladie im jednu základnú podmienku, totiž zachovanie mierového stavu, ktorému má napomôcť okrem iného aj obchodný duch. V občianskej spoločnosti, kuckorej ide iná s prírodou posúva, je kľúčová idea slobody a jej uplatňovanie. Kant verí, že sme ako druh účeloví, napriek tomu, že sme len ako jednotlivci článkami prírodného reťazca. V spoločnosti čakajú na človeka mnohé výzvy a uskutočnenia účelov, od ktorých sa očakáva postupné zdokonaľovanie ľudí a spoločnosti. Toto zdokonaľovanie je sprevádzané výchovou, osvetou, utvrdzovaním svojprávnosti. Kant vie, ako to uviedol J. J. Rousseau, že človek sa rodí do spoločnosti, ktorá ho kazí a preto sa stáva zlým a má egoistické sklony. Preto ide Kantovi, prechodom od morálno-praktického k právno-praktickému rozumu, v prvom rade (alebo aspoň) o dobrého občana.

Kant očakáva od občana činorodosť v intenciách jeho spoločenskej rovnosti pred zákonom, samostatnosti v rámci ekonomického pôsobenia a slobody spoločenskej existencie ako voľby spôsobu života, ako aj vyjadrovania sa. Syntetizuje svoje filozofické myšlienky a hľadá základy jednoty týchto myšlienok, chce rozpoznať všeobecné a nezvratné zákonitosti. Problémom sa mu stáva zjednotenie prírodnej nevyhnutnosti a slobody, medzi ktorými je *neprehľadná priepasť*. Tento problém zodpovedáva prostredníctvom sociálno-filozofických postrehov v spojitosti s ideou praktického rozumu.

Kantova sociálna filozofia nám má viac ozrejmiť zmysel plánu prírody v dejinách ľudstva. Jeho sociálna filozofia ide cestou opatrného nahliadania, kritiky a reflexie, a to aj smerom k sebe a je orientovaná, na medziludské, medzicivilizačné a medzikultúrne dorozumenie sa. Zároveň ide o definovanie miesta človeka v spoločnosti a zmysel spoločnosti samotnej. Pritom vychádza z prírodného určenia ľudského druhu, ktoré je doplnené o teleologický rozmer. Kant svojou sociálnou filozofiou reaguje priamo na ľudské myslenie a konanie, vychádza z neho a chápe ho ako hlavný činiteľ sociálneho diania. Pripisuje všetkým ľuďom právo zvoliť si spôsob života, ako aj právo obývať túto planétu. Snahou ľudí ma byť taká forma spolužitia, ktorá nastolí moc uznávajúcu všetkých ľudí. V súčasnosti, kedy by sme už mohli byť poučení zo svetových vojen, stále nie je otázka medzinárodného práva a ľudských práv samozrejماً a stret kultúr sa mnohí snažia jednostranne ideologicky zdefinovať. To so sebou prináša negatívne účinky, nevôľu medzi ľuďmi. Kantova sociálna filozofia je svetoobčianskym rozprávaním o spoločnosti ľudí a je nasmerovaná proti sociálnemu hegemonizmu, ktorý navyše pôsobí rafinovane. Nielen kvôli tomu, ale aj z iných dôvodov, sa musia rozvíjať občianske cnosti. Tie majú byť podporované dobrým občianskym zriadením. Je potrebné v človeku, poznávajúc jeho povahu, aktivovať sociálne myslenie a sociálnu morálku. Kant verí, že človek sa dá socializovať rôznymi spôsobmi, napríklad výchovou, právnym systémom a podobne. Aby sa človek presvedčil o prínose socializácie, a pritom sa necítil ohrozený, je potrebné správne politické riadenie, ktoré má spĺňať požiadavky legitimizácie ako to len je možné. Kant však mieri svojou sociálnou filozofiou k bezkonfliktnému usporiadaniu ľudí na tejto planéte. Opatrne, ale jasne, sa vysporiadava s touto myšlienkou, uvažujúc o nároku na vlastníctvo, o vytvorení sociálneho poriadku a štátu na základe práva.

Spoločenský pokrok vníma Kant ako uvedomenie si hodnoty každého človeka. Svetoobčianstvo je regulatívnou ideou

a je prezentované hlavne svojim univerzalizmom, ktorý sleduje ideu politického dobra. „Sociálny rozum“ sa musí rozvíjať v druhu, nie indivíduu, dobrý život je možný len v spravodlivej spoločnosti. Uvažujúc o význame spoločnosti, jeho práva a politiky, sa dostáva k problému medzinárodného práva, ktoré má zabezpečiť večný mier. Kant završuje svoje sociálnofilozofické uvažovanie jasným akcentom na rozvíjanie a utužovanie svetoobčianskeho práva a na politiku. Môžeme skonštatovať, že jeho sociálna filozofia ďalej poukazuje na význam politického konania a tvorbu kultúry prostredníctvom občianskej spoločnosti a idea svetoobčianstva je syntetizujúcim momentom Kantovej sociálnej filozofie a táto idea vysvetľuje aj zmysel Kantovej morálnej teórie.

Ďalšie rozpracovanie Kantovej filozofie ukazuje na politickú a kultúrnu oblasť. Tá je priestorom reflexie, ktorá rozanalyzuje hlavne fenomén moci, dostávajúci sa v sociálnej filozofii viackrát do popredia, a ktorá má v občianskej spoločnosti rôzne podoby. Politická moc tvorí, ale tá istá moc môže tiež brzdiť napredovanie k svetoobčianskej spoločnosti. Svojou sociálnou filozofiou Kant dáva zmysel a rozmer uskutočniteľnosti svojej praktickej filozofie doplnenej o konkretizačný aspekt.

SUMMARY

This monograph, *The Social Philosophy of I. Kant*, presents an analysis of the philosophy of I. Kant, especially of practical philosophy, which, with particular regard to his philosophy of history and moral theory, reveals his social philosophy, the observations on which we have endeavoured to synthesize and systematize. It examines a concept that proffers reflections and stimuli of a timeless character. It is able to re-evaluate and justify our life and of the conduct of society as a whole. Kant's critical philosophy and social philosophy are present in the pre-critical period and accompany his work to the end. It establishes the social issue through the transition from an individual who has so much to do in his ethics, to the community, and re-emerges from the categorical imperative that restores the normalization of his social philosophy, but at the same time analyses the impact of society on the individual. Kant's social philosophy is timeless due to the qualities of the priori justification of this social normality, the discovery of the purpose of history and social processes, and the ideological reinforcement, the basis of which creates the idea of a regulatory character. It avoids both the tendency and experimentation with descriptive facts, which can be deforming for socio-philosophical knowledge. It cautiously approaches the place of the individual in society, because his earlier analyses discover that even though man is generally the master of this Earth, he still needs to tame, shape and direct his expressions. It addresses the problem of antagonism – of incoherent cooperativity – as the basic definition of human personalization in society, while at the same time seeing the opportunity for personal potential and commitment to public or shared affairs. On the other hand, it reveals the transformation (adaptation, refinement, moralizing) of an individual based on social action.

The Königsberg thinker talks about nature's plans, which are indisputable and are part of a solid teleological construction

in the history of philosophy, where Kant presents nature as that which gave impetus to our sociability. He considers society similar to history, observes the past, draws the facts, and contemplates the meaning of organizing people and their further development. It is a lively critical social vision of the lives of present and future generations. It stems from the basic need to respect man, and thus his social philosophy is directed to the demand for the restoration of human rights. It specifically addresses the need to ensure the protection of people in general, as well as their basic social rights (requirements), which consist of law, economy and politics. What drives man to society is an emergency that literally forces him to associate with other people for a given purpose. These purposes may be different, may come from different affinities that differ from one another, so Kant aims to provide a legal framework to define the influence and legitimacy of these different individual claims. In this sense, the character of the idea of the social contract decides. The problem is the leadership of a good and active life, in which a person's self-realization occurs. Kant searches for the causes that would hinder the development of the individual, of the development that brings positive development and progress to society, and therefore advocates active modelling of social reality and represents the idea of the so-called *political community*, the community of citizens involved in public affairs. In the field concerning the issues of law and politics, several distinct social-philosophical outcomes are brought about by problems such as the problem of justice, which is considered to be the priority principle of a civil society, and the problem of social order. Kant is convinced that law occupies first place. In this respect, he reveals a priori basics of law. Kant specifically defines the natural and social states and defines them in his work *Metaphysics of Morals*. At the end of human social organization, a completely just civic establishment and the emergence of a moral whole, which is described in his work *Religion within the Limits of Reason Alone*, is expected. The emergence of the state is both a matter of both history and social. The whole of Kant's social

philosophy encompasses the concept of the law and the duty which relates to the external action of the individual, and also to his own social self-realization. Kant considers a society which can only function under clear legal norms formed at the national, state, and cosmopolitan levels, which are at the apex of human history. It is always a human being as a resident of this planet. He envisages the entry of intellectual activities into the formation of social norms, but within of social interaction, besides the necessary obligation, *good will* can be put to the fore as well, which is capable of developing good relations. Kant talks about progress, about creating culture, and of social goals, which often remain at the level of a regulatory idea, as they necessarily require a rather long period of time and trained experience. Personalization of individuals can have variations that Kant does not concretise, but imposes on them one basic condition, namely preservation of a peaceful condition, which is to be helped by the business spirit, among other things. In a civil society, towards the idea of which nature moves us, is the key idea of freedom and its application. Kant believes that as a kind we have a purpose, that we are only individual links of a natural chain. In society, we are faced with many challenges and the realization of goals, from which are expected the gradual improvement of people and society. This improvement is accompanied by upbringing, enlightenment, and the enforcement of self-righteousness. Kant knows, likewise mentioned by J. J. Rousseau, that man is born into a society that damages him and therefore becomes evil and is of an egoistic inclination. That is why for Kant, in the transition from moral-practical to legal-practical reason, is first and foremost (or at least) a good citizen.

Kant expects a citizen to be active in the scope of his social equality before the law, autonomy within the framework of economic activity and freedom of social existence as lifestyle choices and expressing itself too. He synthesizes his philosophical ideas and seeks the foundations of unity of these ideas, he wants to rec-

ognize general and irreversible laws. The problem is the unification of natural necessity and freedom, between which is an *incalculable abyss*. This problem corresponds to socio-philosophical perspectives in connection with the idea of practical reason.

Kant's social philosophy should provide us with a clearer idea of nature's plan in the history of mankind. His social philosophy is a path of cautious insight, criticism, and reflection, even towards himself, and is oriented to interpersonal, intercivilizational and intercultural communication. It also defines the place of man in society and the sense of society itself. It is based on the natural determination of the human species, which is supplemented by a teleological dimension. Kant, with his social philosophy, responds directly to human thinking and action, emanates from it and understands it as the main factor of social action. It attributes to all people the right to choose their way of life, as well as the right to inhabit this planet. The effort of people should be such a form of co-existence that will establish the power of all people. Nowadays, when we should have learned lessons from the world wars, the question of international law and human rights is still not a matter of course, and many are trying to unilaterally define clashes of culture ideologically. This brings about negative effects, discontent among people. Kant's social philosophy is a cosmopolitan narrative about the society of people and this philosophy is directed against social hegemony, which also acts refined. Not only for this, but also for other reasons, civic virtues must be developed. They should be supported by a good civilian establishment. It is necessary in a person, recognizing their nature, to activate social thinking and social morality. Kant believe that a person can socialize in different ways, such as upbringing, legal systems, and so on. In order to convince a person of the benefits of socialization, and not feel threatened, there is a need for proper political management to meet the legitimacy requirements as much as possible. Kant, however, aims his social philosophy at the conflict-free organization of the people on this planet. Cautiously,

but clearly, it deals with this idea, considering the right to property, the creation of social order and the state on the basis of rights.

Kant perceives social progress as a realization of the value of each person. World-citizenship is a regulatory idea and is presented mainly by its universality, which follows the idea of a political good. "Social reason" must develop in the species, not in the individual, a good life is possible only in a just society. Considering the importance of society, its rights and politics, it comes to the problem of international law, which has to ensure eternal peace. Kant concludes his socio-philosophical consideration with a clear accent on developing and strengthening world-citizenship law and politics. We can state that his social philosophy further points to the importance of political action and the creation of culture through a civil society, and the idea of world-citizenship is the synthesizing moment of Kant's social philosophy, and this idea explains the meaning of Kant's moral theory too.

Further development of Kant's philosophy points to political and cultural spheres. This is a space of reflection, which analyses in particular the phenomenon of power, which has many times before come to the fore in social philosophy, and which has different forms in civil society. Political power creates, but the same power may also inhibit, progress towards a cosmopolitan society as a regulatory principle of social development. With his social philosophy, Kant gives meaning and scope to the practicability of his practical philosophy, complemented by a concretizing aspect.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Monographie *Sozialphilosophie* von I. Kant stellt eine Analyse der Philosophie von I. Kant dar, vor allem der praktischen Philosophie, wo sich mit einer speziellen Betonung auf seine Geschichtsphilosophie und seine Theorie der Moral, seine Sozialphilosophie, deren Kenntnisse wir im Buch zu systematisieren versucht haben, enthüllt. Es handelt sich um eine Lehre, die uns ständig aktuelle Reflexionen und Anregungen anbietet. Sie ist fähig, unsere Leben und das Geschehen im Ganzen der Gesellschaft zu bewerten und zu begründen. Kants kritische Philosophie und seine Sozialphilosophie finden wir schon in der vorkritischen Periode und sie sind in seinem ganzen Werk ständig anwesend. Er gründet die soziale Problematik im Übergang vom Einzelnen, dem er sich in seiner Ethik widmet, zur Gemeinschaft und geht wieder über dem kategorischen Imperativ als der universalen Norm seiner Sozialphilosophie, hinaus und analysiert dabei den Einfluss der Gesellschaft auf den Einzelnen. Kants Sozialphilosophie ist aktuell dank der Qualität der aprioristischen Begründung dieser gesellschaftlichen Normativität, dank der Enthüllung des Sinnes der Geschichte und der sozialen Promesse sowie der Unterstützung der Ideen, die einen regulativen Charakter haben. Die Subjektivität und die Experimente mit den deskriptiven Fakten lässt er aber aus und deformiert daher nicht die Kenntnisse der Sozialphilosophie. Er hat einen vorsichtigen Zugang zur Stellung der Individuums in der Gesellschaft, weil sich in seiner früheren Forschung herausgestellt hat, dass obwohl der Mensch auf der Erde herrscht, sein Einfluss muss teilweise formiert, eingeschränkt und gebündelt sein. Er stößt an ein antagonistisches Problem – an das Problem der ungeselligen Geselligkeit – als an die Grundprägung des Menschen in der Gesellschaft an und sieht in diesem Problem das Potential für das persönliche Engagement für das Öffentliche und das Gemeinsame. Auf der anderen Seite, enthüllt er die Wandlungen des Einzelnen (Anpassung, Veredelung, Moralität) aufgrund der sozialen Wirkung.

Der Denker aus Königsberg spricht über das Plan der Natur, das nicht bezweifelt werden darf und das ein fester Teil der theologischen Konstruktion in der Geschichtsphilosophie ist, wo Kant die Natur als das präsentiert, was uns die Anregung zur Soziabilität gegeben hat. Er denkt über die Gesellschaft ähnlich wie über die Geschichte nach, er berücksichtigt die Vergangenheit, zieht die Konsequenzen daraus und überlegt sich den Sinn der menschlichen Organisation und ihre weitere Entwicklung. Es geht um eine lebendige und kritische Sichtweise beim gesellschaftlichen Leben der gegenwärtigen und der künftigen Generationen. Er geht davon aus, dass den Menschen zu preisen, eine der Grundbedürftigkeiten ist und seinen sozialen Anspruch richtet er auf die Erneuerung der Rechte der Menschheit. Speziell widmet er sich dem Bedarf der allgemeinen Sicherheit der Menschen und seinen gesellschaftlichen Grundrechten (Forderungen), die im Bereich des Rechtes, der Wirtschaft und der Politik liegen. Das, was den Menschen in die Gesellschaft bringt, ist die Not, die ihn zwingt, sich für ein konkretes Ziel mit anderen Menschen zu geselligen. Diese Ziele können ganz unterschiedlich sein, sie können aus verschiedenen Neigungen stammen, die sich aber gegenseitig unterscheiden, deswegen konzentriert sich Kant auf die Sicherung eines rechtlichen Rahmens, der die Wirkung und Legitimität dieser Ansprüche beurteilen soll. In diesem Sinne wird der Charakter des Gesellschaftsvertrags entschieden. Zum Problem wird die Führung eines guten und kreativen Lebens, in dem es zu Selbstverwirklichung des Menschen kommt. Kant sucht die Ursachen, welche die Entwicklung des Einzelnen beschränken können, die Entwicklung, die in die Gesellschaft Fortschritt und positive Wirkung bringt und setzt deswegen eine aktive Prägung der gesellschaftlichen Realität durch und stellt die Idee der sog. *politischen Gemeinschaft*, einer Gemeinschaft der Bürger, die sich in öffentlichen Dingen engagieren, vor. Im Bereich der Problematik des Rechtes und der Politik tauchen einige spezifische sozialphilosophische Entdeckungen auf, vor allem beim Problem wie die Gerechtigkeit, bei der das wichtigste

Kriterium das Prinzip der auf dem Recht gegründeten bürgerlichen Gesellschaft und der rechtlichen Ordnung ist. Kant ist fest davon überzeugt, dass es sich auf der ersten Stelle um das Recht handelt. In diesem enthüllt er dessen aprioristische Begründung. Kant definiert auf spezifische Weise den natürlichen und den gesellschaftlichen Zustand in seiner *Metaphysik der Sitten*. Am Ende der menschlichen gesellschaftlichen Organisation erwartet er eine absolut gerechte bürgerliche Verfassung und die Entstehung eines moralischen Ganzen, das er im Werk *Religion innerhalb der Grenzen der reinen Vernunft* beschreibt. Die Entstehung des Staats ist eine geschichtliche sowie eine soziale Angelegenheit. Die ganze Kantische Sozialphilosophie wird durch den Begriff des Gesetzes und der Pflicht geprägt, die sich auf die äußere Wirkung des Individuums und auf das eigene soziale Selbstbewusstsein bezieht. Kant denkt über die Gesellschaft nach, die nur bei klaren, auf dem nationalen, staatlichen und staatsbürgerlichen Niveau ausgeprägten Rechtsnormen, funktionierten kann und die auf dem Höhepunkt der menschlichen Geschichte steht. Es handelt sich immer um den Menschen, der Einwohner dieses Planeten ist. Er setzt die rationale Normengebung in der Gesellschaft voraus, aber in der sozialen Interaktion kann außer der benötigten Pflicht auch der *gute Wille* dazu treten, der fähig ist, gute zwischenmenschliche Beziehungen zu entwickeln. Kant spricht über den Fortschritt, über die Entstehung der Kultur und über die gesellschaftlichen Ziele, die häufig auf dem Niveau der regulativen Idee bleiben, weil sie einen großen zeitlichen Abstand und trainierte Erfahrung erfordern. Die Anpassung der Individuen kann verschiedene Variationen haben, die Kant nicht konkretisiert, sondern er bedingt sie durch die Erhaltung des friedlichen Zustandes, dem außer anderen auch der kaufmännische Geist helfen soll. In der bürgerlichen Gesellschaft, zu der uns die Natur weiter schiebt, ist die Idee der Freiheit und deren Applikation zentral. Kant glaubt, dass wir als Gattung zweckgebunden sind, obwohl wir nur als Individuen die Teile der natürlichen Kette sind. In der Gesellschaft warten

auf den Menschen viele Herausforderungen und Verwirklichungen der Ziele, von denen die allmähliche Verbesserung des Menschen und der Gesellschaft erwartet wird. Diese Verbesserung wird von der Bildung und von der Aufklärung, als der Begründung der Mündigkeit begleitet. Kant weiß, wie das früher schon Rousseau formuliert hat, dass der Mensch in eine Gesellschaft, die ihn verdirbt, hineingeboren wird, und deswegen wird er schlecht und egoistisch. Deswegen geht es Kant beim Übergang von der moralisch-praktischen zur rechtlich-praktischen Vernunft, vor allem oder mindestens um einen guten Bürger.

Kant erwartet vom Bürger Aktivität im Rahmen seiner gesellschaftlichen Gleichheit vor dem Gesetz, seiner wirtschaftlichen Selbständigkeit und der Freiheit seiner gesellschaftlichen Existenz als der Wahl des Lebensstils und der Freiheit der Äußerung. Er synthetisiert seine philosophischen Gedanken und sucht die Grundsätze der Vereinigung dieser Gedanken, er will die allgemeinen und unwiderruflichen Gesetze. Zum Problem wird für ihn die Vereinigung der natürlichen Notwendigkeit und der Freiheit, zwischen denen *ein unübersehbarer Abgrund* liegt. Diese Frage versucht er durch die sozialphilosophischen Bemerkungen im Zusammenhang mit der Idee der praktischen Vernunft zu beantworten.

Die Sozialphilosophie Kants soll uns den Sinn des Naturplanes in der Geschichte der Menschheit beibringen. Seine Sozialphilosophie geht den Weg des vorsichtigen Einblicks, der Kritik und der Reflexion auch in der Richtung zu sich selbst, die vor allem auf die zwischenmenschliche, Verständigung unter verschiedenen Zivilisationen und Kulturen orientiert ist. Zugleich geht es ihm um die Definition des Menschen, seiner Stelle in der Gesellschaft und um den Sinn der Gesellschaft selbst. Er geht von der natürlichen Bestimmung des Menschen hinaus, die durch das teleologische Aspekt erweitert wird. Mit seiner Sozialphilosophie reagiert Kant direkt auf das menschliche Denken und Tun, er geht von ihnen aus und versteht

sie als den Hauptfaktor des sozialen Geschehens. Er schreibt allen Menschen das Recht zu, sich das Lebensstil selber zu wählen und das Planet zu bewohnen. Das Streben der Menschen soll solche Form des Zusammenlebens zu sein, die anerkennende Macht für alle Menschen bringt. Auch in der Gegenwart, wo wir schon die Erfahrung mit den zwei Weltkriegen haben, ist die Frage der Menschenrechte und des internationalen Rechts noch immer nicht völlig geklärt und die Begegnung der Kulturen wird häufig einseitig ideologisch geklärt. Das bringt viele negative Wirkungen mit sich, und zu viel Widerwilligkeit unter den Menschen. Die Sozialphilosophie Kants ist eine weltbürgerliche Erzählung über die Gemeinschaft der Menschen, die sehr raffiniert ist und sich gegen das soziale Hegemonismus richtet. Nicht nur deswegen, sondern auch aus anderen Gründen, müssen sich die gesellschaftlichen Tugenden weiterentwickeln. Diese sollen durch eine gute bürgerliche Ordnung unterstützt werden. Es ist nötig, im Menschen, aufgrund der Kenntnisse über seine Natur, das soziale Denken und die soziale Moral aktiv zu machen. Kant glaubt, dass der Mensch sich auf verschiedene Weisen sozialisieren lässt, durch die Erziehung, durch das Recht usw.. Um den Menschen über die Vorteile der Sozialisierung zu überzeugen, so dass er sich nicht bedroht fühlt, wird die richtige politische Ordnung benötigt, die die Förderungen der Legitimierung im höchsten Maße erfüllt. Kant richtet sich mit seiner Sozialphilosophie auf das mögliche konfliktlose Zusammenleben der Menschen auf unserem Planet. Vorsichtig aber klar, versucht er sich mit diesem Gedanken zu rechtfertigen und überlegt sich dabei die Fragen nach dem Recht auf das Privateigentum und nach der sozialen Ordnung und dem Staat, der aufgrund des Rechtes entsteht.

Den gesellschaftlichen Fortschritt empfindet Kant als das Bewusstsein des Wertes von jedem einzelnen Menschen. Das Weltbürgertum ist eine regulative Idee, die vor allem durch ihren Universalismus, der die Idee des politischen Gutes folgt, präsentiert wird. „Die soziale Vernunft“ muss sich in der Gattung,

nicht im Individuum entwickeln, ein gutes Leben ist nur in einer gerechten Gesellschaft möglich. Von der Bedeutung der Gesellschaft, durch ihre Rechte und ihre Politik, gelangt er zum Problem des internationalen Rechtes, das den ewigen Frieden sichern soll. Kant schließt seine sozialphilosophische Überlegungen mit starkem Akzent auf die Politik und auf die Entwicklung und Festigung des weltbürgerlichen Rechtes ab. Wir können behaupten, dass seine Philosophie auch weiterhin auf die Bedeutung der politischen Aktivität und die Entstehung der Kultur mitten der bürgerlichen Gesellschaft hinweist, wobei die Idee der Weltbürgerschaft das vereinigende Moment der Sozialphilosophie Kants darstellt und die Bedeutung der Kantschen Theorie der Moral erläutert. Weitere Ausarbeitung der Philosophie Kants weist auf den politischen und den kulturellen Bereich hin. In diesem wird vor allem das Phänomen der Macht analysiert, das häufig in der Sozialphilosophie in den Vordergrund tritt und das in der bürgerlichen Gesellschaft verschiedene Formen hat. Die politische Macht kann weiterbilden, sie kann aber zugleich auch den Fortschritt zur weltbürgerlichen Gesellschaft bremsen. Mit seiner Sozialphilosophie gibt Kant den Sinn und den Raum der Verwirklichung seiner praktischen Philosophie in konkreten Bedingungen.

LITERATÚRA

- ANDREANSKÝ, E. (2006): Sociálno-etický rozmer Kantovej filozofie náboženstva. In: BELÁS, L. (ed.): Sociálno-politická, etická, kultúrno-civilizačná a humanistická relevantnosť Kantovej filozofickej iniciatívy. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 123-131.
- ANDRUŠČENKO, V. P. (2000): Istorija socialnoj filosofiji. Kijiv: Tandem.
- ARENDT, H. (2007): Vita Activa neboli O činném živote. Praha: Oikoymenh.
- ARISTOTELES (1988): Politika. Bratislava: Pravda.
- BATSCHA, Z. (1976): Einleitung. In: Materialien zu Kants Rechtsphilosophie (Herausgegeben von Zwi Batscha). Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 7-35.
- BAUMAN, Z. (2003): Sloboda. Praha: Argo.
- BECK, U. (2007): Vynalézání politiky. Praha: Slon.
- BELÁS, L. (2004): Kantov model filozofie dejín v kontexte celku jeho filozofovania. In: Belás, L.: Kant a súčasnosť. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 108-125.
- BELÁS, L., BELÁS, J. (2004): Kant a liberalizmus. In: Belás, L.: Kant a súčasnosť. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 162-176.
- BELÁS, L. (1998): Dejinný rozmer filozofie osvietenstva. Prešov: Grafotlač.
- BELÁS, L. (2005): Sociálne dôsledky Kantovej etiky. In: Filozofia, roč. 60, č. 4., s. 254-268.
- BELÁS, L. (2006a): Dejiny a politika. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- BELÁS, L. (2006b): Politická stratégia a technika moci v Kantovej filozofii dejín. In: BELÁS, L. (ed.): Sociálno-politická, etická, kultúrno-civilizačná a humanistická relevantnosť Kantovej filozofickej iniciatívy. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 97-122.
- BLÁHA, P. (1996): Po cestách k věčnému míru. K filosofickým úvahám o dějinách v díle Immanuela Kanta. In: Reflexe, roč. 4, č. 16, Praha: Oikoymenh, s. 8/1-8/22.
- BOSÁKOVÁ, K. (2011): Problém egoizmu v Kantovej Antropológii z pragmatického hľadiska. In: Belás, L.- Andreanský, E. (eds.): 8. kantovský vedecký zborník. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 143-150.
- BRINCAT, C. A. (1995): Kant's Highest Good: Individuality, Society and Perpetual Peace. In: HOKE R. (Ed.): Proceedings of the Eight International Kant Congress Memphis 1995. Volume II, Part 2, Sections 10-18. Milwaukee: Marquette University Press, s. 849-856.
- BUBER, M. (1997): Problém člověka. Praha: Kalich.
- CAMPSOVÁ, V., GINER, S. (2000): Pohľady na občiansku kultúru. Bratislava: Kaligram.
- CASSIRER, E. (1994): Kants Leben und Lehre. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- DAHRENDORF, R. (1991): Moderný sociálny konflikt. Bratislava: Archa.
- DELIGIORI, K. (2005): Kant and the Culture of Enlightenment. Albany, New York:

State University of New York Press.

DIESELHORST, M. (1988): *Naturzustand und Sozialvertrag bei Hobbes und Kant. Zugleich ein Beitrag zu den ursprünglichen des modernen Systemdenkens*. Göttingen: Verlag Otto Schwartz & Co..

DODSON, K. (1995): Kant's Idea of the Social Contract. In: HOKER. (Ed.): *Proceedings of the Eight International Kant Congress Memphis 1995. Volume II, Part 2, Sections 10-18*. Milwaukee: Marquette University Press, s. 753-760.

DURKHEIM, É. (1998): *Sociologie a filosofie*. Praha: Slon.

DUSTDAR, F. (2000): *Vom Mikropluralismus zu einem makropluralistischen Politikmodell: Kants wertgebundener Liberalismus*. Berlin: Berliner Buchdruckerei Union.

DWORKIN, R. (1997): Sloboda, rovnost a spoločenstvo. In: Kis, J.: *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoymenh, s. 273-299.

EHMKE, H. (1961): *Wirtschaft und Verfassung: die Verfassungsrechtsprechung des Supreme Court zur Wirtschaftsregulierung*. Karlsruhe: C.F. Müller.

ELLWOOD, CH. A. (1969): *A History of Social Philosophy*. New York: AMS Press.

FERDINAND, H. M. (1987): *Einhelligkeit von Moral und Politik. Zu Kants kritischer Bestimmung des Friedens*. Tübingen: Doktorarbeit.

FERGUSON, A. (2008): Esej o dejinách občianskej spoločnosti. In: Belás, L., Andreanský, E.: (Ed.): *Človek – dejiny – kultúra II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 298-316.

FINK, H. (2015): *Social philosophy*. London & New York: Routledge.

FORSCHNER, M. (1989): *Naturzustand und Geschichte bei J. J. Rousseau*. In: ANODOS: *Festschrift für Helmuth Kuhn*. Herausgegeben von Rupert Hofmann, Jörg Jantzen und Henning Ottmann. Weinheim: VCH. Acta Humaniora, s. 5-21.

FOUCAULT, M. (2000): *Slová a veci*. Bratislava: Kalligram.

FOUCAULT, M. (1994): *Dits et écrits*. Paris: Présent.

FUNKE, G. (1979): *Von der Aktualität Kants*. Bonn: Bouvier Verlag.

GARCIA, E. V. (2001): Kant on Founding Civil Society. In: GERHARDT, V. – HORSTMANN, R. P. – SCHUMACHER, R. (hrsg.): *Kant und die Berliner Aufklärung: Akten des IX. Internationalen Kant-Kongresses. Band IV: Sektionen XI-XIV*. Im Auftr. Der Kant-Gesellschaft e. V. Von Volker Gerhardt. Berlin, New York: de Gruyter. W. Hildebrand, s. 116-125.

GIDDENS, A. (1998): *Macht in den Schriften von Talcott Parsons*. In: IMBUSCH, P. (hrsg.): *Macht und Herrschaft. Sozialwissenschaftliche Konzeptionen und Theorien*. Opladen: Leske & Budrich, s. 131-147.

GOLD, S. A. (2003): *Progress and Prophecy. The Case for a Cosmopolitan History*. In: *Geschichtsphilosophie und Kulturkritik. Historische und systematische Studien* (Herausgegeben von Johannes Rohbeck und Herta Nagl-Docekal). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 263-278.

GOLD, S. A. (2001): *Unnecessary Evil. History and Moral Progress in the Philosophy of Immanuel Kant*. New York: State University of New York Press.

GÜNTHER, K. (2007): *Mezi zmocněním a disciplinováním. Odvědnost v současném kapitalismu*. In: HONNETH, A. (ed.): *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy*

současného kapitalizmu. Praha: Filozofia, s. 145-173.

HABERMAS, J. (2000): *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia.

HABERMAS, J. (1971): *Die klassischen Lehren von der Politik in ihrem Verhältnis zur Sozialphilosophie*. In: *Theorie und Praxis. Sozialphilosophische Studien*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Taschenbuch.

HÁLA, V. (1994): *Impulzy Kantovy etiky (Kant – Bolsano – Brentano)*. Praha: Filosofia.

HAYEK, F. A. (2008): *Cesta do otroctví*. Brno: Barrister & Principal.

HEGEL, G. W. F. (2004): *Filosofie dějin. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov*.

HINSKE, N. (1980): *Kant als Herausforderung an die Gegenwart*. Freiburg/ München: Verlag Karl Alber.

HOBBS, T. (1941): *Leviathan*. Praha: Melantrich.

HÖFFE, O. (2002): *Lexikon der Ethik*. München: Verlag C. H. Beck.

HONNETH, A. (1996): *Sociální filosofie a postmoderní etika*. Praha: Filosofia.

HORKHEIMER, M. (1999): *Spoločenská funkcia filozofie*. In: *Filozofia*, roč. 54, č. 2, s. 114-125.

HUME, D. (2008a): *O práve a politike*. Bratislava: Kaligram.

HUME, D. (2008b): *Eseje o morálke, politike a literatúre*. In: Belás, L., Andreanský, E.: (Ed.): *Človek – dejiny – kultúra II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 235-297.

IVIN, A. A. (2003): *Sociálna filozofia*. Moskva: Gardariki.

JASPERS, K. (2002): *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava: Kalligram.

KANT, I. (2004a): *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram.

KANT, I. (1998a): *Antropologie in pragmatischer Hinsicht*. In: KANT, I.: *Werke in sechs Bänden. Band VI. Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik*. (Herausgegeben von Wilhelm Weichedel). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 395-690.

KANT, I. (2004b): *Rezensionen von J. G. Herders Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*. In: Kant, I.: *Schriften zur Geschichtsphilosophie*. Stuttgart: Reclam, s. 40-66.

KANT, I. (1996a): *K večnému mieru*. Bratislava: Archa.

KANT, I. (1990): *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum.

KANT, I. (1996c): *Domnělý začiatok ľudských dejín*. In: KANT, I.: *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, s. 74-90.

KANT, I. (1996b): *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*. In: KANT, I.: *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, s. 57-73.

KANT, I. (1999a): *O obecném rčení: Je-li něci správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi. K věčnému míru*. Praha: Oikoymenh.

KANT, I. (1993): *Odpověď na otázku: Co je to osvícenství?* In: *Filosofický časopis*, roč. 41, č. 3, s. 381-390.

KANT, I. (2001): *Kritika čistého rozumu*. Praha: Oikoymenh.

KANT, I. (1998b): *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*. In: KANT, I.: *Werke in sechs Bänden. Band IV. Schriften zur Ethik und*

Religionsphilosophie. (Herausgegeben von Wilhelm Weischedel). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 645-879.

KANT, I. (2005): O nejvyšším principu morálky. In: Kantův kategorický imperativ. (Ed. CHOTAŠ, J. – KARÁSEK, J.). Praha: Oikymenh, s. 136-141.

KANT, I. (1968): Der Streit der Fakultäten. In: KANT, I. AA. Band VII: *Der Streit der Fakultäten*, Anthropologie in pragmatischer Hinsicht. Berlin: Walter de Gruyter, s. 1-116.

KANT, I. (1977): Metaphysik der Sitten. In: KANT, I.: Werkausgabe in zwölf Bänden. Bd. VIII. Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 309-636.

KANT, I. (1999b): Správa o príprave prednášok na zimný semester 1765-1766. In: Filozofia, roč. 54, č. 1, s. 48-53.

KANT, I. (1975): Kritika soudnosti. Praha: Odeon.

KANT, I. (1942): Bemerkungen zu den Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen. In: Kant's gesammelte Schriften, Band XX: Kants Handschriftlicher Nachlaß. Berlin: Walter de Gruyter.

KANT, I. (1925): AA XIV. Handschriftlicher Nachlaß: Mathematik, Physik und Chemie, Physische Geographie. Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter.

KERSTING, W. (1984): Wohlgeordnete Freiheit. Immanuel Kants Rechts-und Staatsphilosophie. Berlin-New York: De Gruyter.

KERSTING, W. (2007): Die wohlgeordnete Freiheit. Immanuel Kants Rechts-und Staatsphilosophie. Paderborn: Mentis Verlag.

KNELLER, J. (1998): Introducing Kantian Social Theory. In: KNELLER, J.-AXINN, S.: Autonomy and Community. New York: State University of New York Press, s. 1-14.

KOSÍK, K. (1963): Dialektika konkrétního. Studie o problematice člověka a světa. Praha: Nakladatelství ČSAV.

KOSŁOWSKI, P. (1985): Staat und Gesellschaft bei Kant. Tübingen: J.C.B.Mohr

KRASNOŹBSKI, Z. (2006): Zánik myšlenky pokroku. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

LICHTBLAU, K. (2011): Von der „Gesellschaft“ zur „Vergesellschaftung“. Zur deutschen Tradition des Gesellschaftsbegriffs. In: LICHTBLAU, K.: Die Eigenart der kultur- und sozialwissenschaftlichen Begriffsbildung. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

LOCKE, J. (1992): Druhé pojednání o vládě. Praha: Svoboda.

LOEWENSTEIN, F. (1993): Civilizace a obchod. In: Filosofický časopis, roč. 41, č. 3, s. 461-483.

MAJOR, L. – SOBOTKA, M. (1979): G. W. F. Hegel. Praha: Mladá fronta.

MANDT, H. (1976): Historisch-politische Traditionselemente im politischen Denken Kants. In: Materialien zu Kants Rechts-philosophie. (herausgegeben von Zwi Batscha). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

MANENT, P. (2013): Lidská obec. Brno: CDK.

MARADA, R. (2003): Kultura protestu a politizace každodennosti. Brno: CDK.

MAKSIMOV, S. I. (2007): Filozofia prava I. Kanta kak projekt pravovogo obščestva. In: Stepina, B. C.–Motrošilovoj, H. B. a kol.: Immanuel Kant: Nasledne i projekt.

Moskva: Kanon+, s. 351-358.

MEHRING, F. (1978): K dejinám nemeckej filozofie. Bratislava: Pravda.

MELD SHEL, S. (2016): Kant on Citizenship, Society and Redistributive Justice. In: Faggion, A.–Sánchez Madrid, N.–Pinzani, A. (eds): Kant and social policies. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

MIGUEL, C.R. (2002): Human dignity: History of an idea In: Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, vol. 50, s. 281-299.

MÜNZ, T. (1990): Kantova kritika praktického rozumu. In: KANT, I.: Kritika praktického rozumu. Bratislava: Spektrum.

NARSKIJ, I. S. (1976): Zapadnoevropejskaja filosofija XIX veka. Moskva: Učebnoje posobne.

NIŽNIKOV, S. A. (2007): Immanuel Kant a princípy humanistickej politiky. In: BELÁS, L.: Človek – dejiny – kultúra I. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 26-43.

NOVOŠÁD, F. (1994): Sociálny poriadok ako zlučiteľnosť koordinácií. In: Filozofia, roč. 49, č. 4, s. 617-637.

NOVOŠÁD, F. (2008): Hegelova koncepcia postavenia jednotlivca v modernej spoločnosti. In: LEŠKO, V. – PLAŠIENKOVÁ, Z. : Hegelova fenomenológia ducha a súčasnosť. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ, s. 63-74.

O'NEILL, O. (1994): Rozum a riešenie sporov. In: Filozofia, roč. 49, č. 4, s. 210-219.

OELMÜLLER, W. (1969): Die unbefriedigte Aufklärung. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

ORECHOV, A. M. (2006): Princíp univerzalizmu v sociálnej filozofii Kanta. In: BELÁS, L. (ed.): Sociálno-politická, etická, kultúrno-civilizačná a humanistická relevantnosť Kantovej filozofickej iniciatívy. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 92-96.

PLATTEL, M. G. (1966): Der Mensch in der Gesellschaft. Sozialphilosophie II. Köln: J. P. Bachem.

POLTERMANN, A. (1985): Darstellung und historische Reflexion. Eine Untersuchung zur Sozialphilosophie I. Kants. Göttingen: beim Autor.

POPELOVÁ, J. (1981): Filozofické problémy noriem. Bratislava: Pravda.

RAWLS, J. (2007): Spravodlivosť ako férovosť. Bratislava: Kalligram

RAWLS, J. (1993): Politický liberalizmus. Prešov: Slovacontact.

REITEMEYER, U. (2007): Kantovskij kulturno-historičeskij nabrosok projekta všemirno-graždanskogo obščestva. In: Immanuel Kant: nasledie i projekt. Naučnoe izdanie. Pod red. V. S. Stepina, N. V. Motrošilovoj. Moskva: Kanon+, s. 376-393.

RICKERT, H. (1924): Kant als Philosoph der modernen Kultur. Tübingen: Mohr.

RIEDEL, M. (1976a): Herrschaft und Gesellschaft. Zum Legitimationsproblem des Politischen in der Philosophie. In: Materialien zu Kants Rechts-philosophie. (Herausgegeben von Zwi Batscha). Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 125-148.

RIEDEL, M. (1976b): Der Begriff der "Bürgerlichen Gesellschaft" und das Problem seines geschichtlichen Ursprungs. In: BÖCKENFÖRDE, E. W. (Hg.): Staat und Gesellschaft. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. s. 77-108.

- RIEDEL, M. (1973): Die Aporie von Herrschaft und Vereinbarung in Kants Idee des Sozialvertrags. In: PRAUS, G.: Kant. Zur Deutung seiner Theorie von Erkennen und Handeln. Köln: Kiepenheuer & Witsch, s. 337-349.
- RITSERT, J. (2004): Sozialphilosophie und Gesellschaftstheorie. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- ROSEN, A. D. (1996): Kant's Theory of Justice. Ithaca and London: Cornell University Press.
- ROSSI, Ph. J. (2005): The social authority of reason: Kant's critique, radical evil and the destiny of humankind. New York: State University of New York Press.
- ROUSSEAU, J. J. (1989): Rozprawy. Praha: Svoboda.
- RUFFING, M. (2012): "Res publica" – Die "Öffentliche Sache". Betrachtungen zu Staat und Öffentlichkeit bei Kant. In: Belás, L. – Andreanský, E.: 9. kantovský vedecký zborník. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 159-167.
- SAFRANSKI, R. (2006): Koľko globalizácie unesie človek? Bratislava: Kalligram.
- SANER, H. (1967): Kants Weg vom Krieg zum Frieden. München: Piper.
- SÁNCHEZ MADRID, N. (2013): Bemerkungen zur Kants Auffassung der menschlichen Würde. In: Studia Philosophica Kantiana, č.2, roč. 2, s. 27-47.
- SEIDLER, V. J. (1986): Kant, Respect and Injustice. The Limits of Liberal Moral. London: Routledge&Kegan Paul.
- SIĘMEK, M. J. (2002): Wolność, rozum, intersubiektywność. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- SIROVÁTKA, J. (2015): Das Sollen und das Böse in der Philosophie Immanuel Kants. Zum Zusammenhang zwischen kategorischem Imperativ und dem Hang zum Bösen, (Kant-Forschungen 21) Hamburg: Felix Meiner.
- SMREKOVÁ, D. (1998): Ekonomia ako filozofický problém. Bratislava: Iris.
- SMITH, A. (2001): Pojednání o podstatě a původu bohatství národů I. Praha: Liberální institut.
- SOBOTKA, M. (2002): Kantova etika čisté vůle. Filosofický časopis, roč. 50, č. 1, s. 7-22.
- SOUSEDÍK, S. (2011): Důstojnost člověka v pojetí Tomáše Akvinského a Immanuela Kanta. In: Nejeschleba, T. – Němec, V. – Recinová, M. a kol.: Pojetí člověka v dějinách a současnosti filosofie II. Od Kanta po současnost. Brno: CDK.
- SPINOZA, B. (1986): Etika. Bratislava: Pravda.
- STRASSER, P. (1986): Die verspielte Aufklärung. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- STRAUSS, L. (2000a): Epilog. In: Vvedenije v političeskiju filosofiju. Moskva: Logos, Praxis, s.158-159.
- STRAUSS, L. (2000b): Tri volny sovremennosti. In: Vvedenije v političeskiju filosofiju. Moskva: Logos, Praxis, s. 50-67.
- ŠAMALÍK, F. (1995): Občanská společnost v moderním státě. Brno: Doplněk.
- ŠLOSIAR, J. (2002): Od antropologizmu k filozofickej antropológii. Bratislava: Iris.
- THOMOVÁ, M. (1986): Ideologie a teorie poznání. Praha: Svoboda.
- VÁROSSOVÁ, E. (1995): Tolerancia ako ľudský fenomén. In: Filozofia, roč. 50, č. 1,

s. 1-7.

- VELEK, J. (2004): Jürgen Habermas a utopie věčného míru. In: Filosofický časopis, roč. 52, č.2, s. 231-253.
- VIŠŇOVSKÝ, E. (1998): Status, povaha a tematické pole sociálnej filozofie. In: BURAJ, I. a kolektív: Sociálna filozofia. Vybrané kapitoly a texty. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 9-35.
- VIŠŇOVSKÝ, E. (2008): K problému noriem a normativity: Základné koncepcie a otázky. In: Filozofia, roč. 63, č. 5, s. 386-396.
- VOSWINKEL, S. (2007): Obdiv bez ocenění? Paradoxy uznání dvojnásobne subjektivizované práce. In: HONNETH, A. (ed.): Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalizmu. Praha: Filosofia, s. 79-114.
- WASZEK, N. (1996): Historie et politique: Kant et ses prédécesseurs écossais. In: REVUE GERMANIQUE INTERNATIONALE. n. 6. Kant: Philosophie de l'histoire. Paris: Presses Universitaires de France, s. 75-88.
- WEBER, M. (1983): K metodológii sociálnych vied. Bratislava: Pravda.
- WOOD, A. W. (1998): Kant's Historical Materialism. In: KNELLER, J. – AXINN, S.: Autonomy and Community. New York: State University of New York Press, s. 15-38.
- WOLFF, R.P. (1998): The Completion of Kant's Moral Theory in the Tenants of the Rechtslehre. In: KNELLER, J. – AXINN, S.: Autonomy and Community. New York: State University of New York Press, s. 39-62.
- ZÁTKA, V. (2002): Svoboda, sebavědomí a identita (K apóriím Kantovy teorie svobody). In: Filosofický časopis, 50, č. 1, s. 23-44.
- ZIGMAN, P. (1996): Odras krízy nemeckého vysokého školstva v Kantovej filozofickej analýze univerzitného vzdelávania. In: Filozofia, roč. 51, č.6, s. 372-381.
- ZNOJ, M. (1990): Základy metafyziky mravů a Kantova etika. In: KANT, I.: Základy metafyziky mravů. Praha: Svoboda, s. 7-47.

SOCIÁLNA FILOZOFIA I. KANTA

Autor: PhDr. Marek Stachoň, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Ľubomír Belás, CSc.
Prof. PhDr. Eugen Andreanský, PhD.

Vedecký redaktor: Prof. PhDr. Ján Šlosiar, CSc.

Návrh obálky a zalomenie: Žaneta Murgašová

Rozsah: 176 strán

Počet autorských hárkov: 9,08

Formát: A5

Náklad: 150 ks

Vydanie: prvé

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Pedagogická fakulta UMB

Tlač: Equilibria, s.r.o., Košice

Rok vydania: 2017

ISBN 978-80-557-1333-5